

มโนทัศน์เบื้องต้นของการประเมินอภิมาน

Basic Concepts in Meta-Evaluation

พรรณนิภา ภูทองพลอย¹ ทศน์ศิริรินทร์ สว่างบุญ² และ วราพร เอราวรณ³
Pannipa Pookongploy¹, Tatsirin Sawangboon² and Waraporn Erawan³

บทคัดย่อ

การประเมินในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่หลากหลาย โดยได้รับการยอมรับและนำไปใช้กันอย่างแพร่หลายในหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการจัดหาสารสนเทศสำหรับการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายการพัฒนาองค์กร ดังนั้น ความถูกต้องของการตัดสินใจ ย่อมขึ้นกับสารสนเทศที่ได้จากการประเมินที่มีคุณภาพ รวมถึงผู้ประเมินที่มีคุณภาพ ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้เกิดการติดตามและตรวจสอบคุณภาพของการประเมินให้เป็นไปตามมาตรฐาน ซึ่งเรียกว่า “การประเมินงานประเมิน หรือ การประเมินอภิมาน (Meta-Evaluation)”

คำสำคัญ การประเมินอภิมาน

Abstract

Current evaluations vary in a variety of directions. It has been widely accepted and used in both public and private sectors as a tool for information provision for decision-making and set corporate development policy. Therefore, accuracy of decision depends on the information obtained from the quality of evaluations and evaluators. For that reasons, the evaluation standard monitoring and checking are important. This is called “Evaluation of Evaluation” or “Meta-Evaluation”.

Keywords : Meta - Evaluation

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² อาจารย์ ภาควิชาวิจัยและพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาวิจัยและพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ Ph.D. student, Educational Research and Evaluation, Faculty of Education, Mahasarakram University

² Lecturer, Department of Educational Research and Development, Faculty of Education
Mahasarakram University

³ Asist.Prof, Department of Educational Research and Development, Faculty of Education
Mahasarakram University

บทนำ

การประเมินในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่หลากหลาย ได้รับการยอมรับและนำไปใช้กันอย่างแพร่หลายในหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการจัดหารายการสนเทศสำหรับการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายการพัฒนาองค์กรในด้านการจัดการเรียนการสอนการประเมินเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนและพัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีบทบาทในการประกันคุณภาพการศึกษา ดังที่เราได้ยินกันบ่อยครั้งเกี่ยวกับการประเมินคุณภาพภายในและคุณภาพภายนอกซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องได้รับประกันคุณภาพการศึกษา เหล่านี้แสดงให้เห็นความสำคัญของบทบาทการประเมิน ดังนั้นจึงมีการพัฒนาวิธีการประเมินที่หลากหลายและมีความซับซ้อนยิ่งขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการใช้ข้อมูลสารสนเทศของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ด้วยเหตุผลความสำคัญของการประเมินที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่าการประเมินในปัจจุบันได้กลายเป็นวิชาชีพ ผู้ที่ทำการประเมินจะต้องมีความรู้ความสามารถด้านการประเมินเพื่อให้การดำเนินการประเมินเกิดอรรถประโยชน์ ความถูกต้อง ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ซึ่งจะส่งผลให้การตัดสินใจหรือตัดสินใจคุณค่าจากการใช้สารสนเทศที่ได้จากผลงานการประเมินถูกต้องและเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการติดตามและตรวจสอบให้มีความถูกต้องตามมาตรฐานของการประเมินเพื่อให้เกิดความมั่นใจในการใช้ผลการประเมิน ซึ่งความจำเป็นของการติดตามและตรวจสอบการประเมินนั้น ในแง่ของผู้ประเมินจำเป็นต้องตรวจสอบการประเมินเพื่อให้มั่นใจในคุณภาพของการประเมินและทราบทิศทางในการปรับปรุงและพัฒนาวิธีการประเมิน ตลอดจนสร้างและรักษาความน่าเชื่อถือสำหรับการประเมินของผู้ประเมินต่อสาธารณชน สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียการตรวจสอบผลการประเมินจะช่วยป้องกันการตัดสินใจจากสารสนเทศที่ไม่ถูกต้อง ทำให้ใช้ข้อมูลสารสนเทศจากการประเมินด้วยความมั่นใจ การติดตามและตรวจสอบผลการประเมินจึงเปรียบเสมือนการกำกับ ตรวจสอบคุณภาพของการประเมิน ตลอดจนการแสดงจุดแข็งและจุดอ่อนของการประเมินให้สาธารณชนรับทราบ การติดตามและตรวจสอบผลการประเมินเรียกว่า “การประเมินงานประเมินหรือการประเมินอภิมาน (Meta-Evaluation)” ในบทความนี้จะกล่าวถึงการประเมินอภิมานในประเด็นเกี่ยวกับ ความหมายของการประเมิน บทบาทการประเมินอภิมาน ขั้นตอนของการประเมินอภิมาน และแนวทางของการประเมินอภิมาน ในส่วนท้ายของบทความจะเป็นการเสนอแนะแนวคิดของการประเมินอภิมานของงานประเมินอภิมาน(Mega Meta-Evaluation) ซึ่งนับเป็นความท้าทายสำหรับผู้ประเมินอภิมานในการติดตามและตรวจสอบงานประเมินอภิมาน

ความหมายของการประเมินอภิมาน

การประเมินอภิมาน ในภาษาอังกฤษใช้คำศัพท์ว่า Meta - Evaluation หรือบางครั้งใช้คำว่า Evaluation of Evaluation หลายครั้งที่มีผู้ที่สับสนเกี่ยวกับ การประเมินอภิมาน (Meta-Evaluation) และการวิเคราะห์อภิมาน (Meta-Analysis) เพื่อให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนจะขอเสนอแนะความหมายของการประเมินอภิมานก่อน เพื่อให้เข้าใจนิยามของการประเมินอภิมานและหลังจากนั้น ผู้เขียนจะเปรียบเทียบให้เห็นถึง

ความแตกต่างระหว่างการประเมินอภิมานและการวิเคราะห์อภิมาน โดยความหมายของการประเมินอภิมาน มีนักวิชาการให้ความหมายไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้

Stufflebeam (1974: 72) กล่าวว่า การประเมินอภิมาน หมายถึง การประเมินงานประเมินเป็นกระบวนการสำหรับอธิบายกิจกรรมการประเมินและตัดสินการประเมิน

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2551: 84) กล่าวว่า การประเมินอภิมาน หมายถึง การตัดสินคุณค่าภายนอกและคุณค่าภายในของงานประเมิน เป็นกระบวนการกำหนดข้อมูลที่ต้องการ การรวบรวมข้อมูลและกระบวนการใช้สารสนเทศเชิงบรรยายและสารสนเทศเชิงคุณค่า เพื่อเป็นแนวทางในการรายงานจุดแข็งและจุดอ่อนของงานประเมินต่อสาธารณะ

สุวิมล ว่องวานิช (2550: 5) กล่าวว่า การประเมินอภิมาน หมายถึง กระบวนการที่มีระบบซึ่งประกอบด้วย การกำหนดข้อมูลสารสนเทศที่ต้องการ การรวบรวมข้อมูลสารสนเทศจากประเมินงานประเมินเพื่ออธิบายให้คุณค่าและตัดสินคุณค่าว่างานประเมินมีความเหมาะสมสอดคล้องกับเกณฑ์และมาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่ มีจุดแข็งและจุดอ่อนในการดำเนินงานอย่างไร อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหานั้น

ศิริชัย กาญจนวาสี (2552: 171) กล่าวว่า การประเมินอภิมาน หมายถึง การตัดสินคุณภาพของการประเมิน ถ้าการประเมินใดมีคุณภาพ การประเมินนั้นจะต้องประกอบด้วยคุณภาพของการกำหนดคำถามวิธีการประเมินและผลการประเมิน การประเมินงานประเมินจึงอาจใช้เป็นกลไกของการควบคุมคุณภาพของการประเมิน โดยการติดตามตรวจสอบการประเมิน การวิพากษ์วิจารณ์ การเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานของการประเมินหรือการประเมินซ้ำ

เมื่อพิจารณาการให้ความหมายของการประเมินอภิมานของนักวิชาการหลายท่านแล้วพบว่าให้ความหมายสอดคล้องกัน ผู้เขียนจะสรุปความหมายของการประเมินอภิมานว่า หมายถึง การประเมินงานประเมินโดยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการประเมิน เพื่ออธิบายให้คุณค่าและตัดสินคุณค่าว่างานประเมินมีความเหมาะสมสอดคล้องกับเกณฑ์และมาตรฐานที่กำหนด หลายครั้งที่เกิดความสับสนระหว่างการประเมินอภิมานและการวิเคราะห์อภิมาน (Meta-Analysis) เพื่อให้เข้าใจชัดเจนเกี่ยวกับความแตกต่างของการประเมินอภิมานและการวิเคราะห์อภิมาน ผู้เขียนจะขอยกการวิเคราะห์ของ Stufflebeam (2011: 183–209) ซึ่งได้วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างการวิเคราะห์อภิมานและการประเมินอภิมานเอาไว้ว่า การวิเคราะห์อภิมานเป็นรูปแบบของการสังเคราะห์การวิจัยเชิงปริมาณของการวิจัยที่อยู่ในคำถามการวิจัยร่วมกัน มักจะเกี่ยวข้องกับการเปรียบเทียบ การตรวจสอบขนาดและความสำคัญของขนาดอิทธิพล การประเมินอภิมานและการวิเคราะห์อภิมานจึงมีกิจกรรมที่แตกต่างกัน โดยทั่วไปจะมีการประยุกต์ใช้การประเมินอภิมานในการศึกษาการวิเคราะห์อภิมาน กล่าวคือ ใช้การประเมินอภิมานเพื่อตรวจสอบรายงานการวิจัยที่จะนำมาวิเคราะห์อภิมานว่ามีความเหมาะสมหรือถูกต้องหรือไม่ นอกจากนี้การประเมินอภิมานสามารถจะดำเนินการในการประเมินคุณค่าและความคุ้มค่าของการศึกษาการวิเคราะห์อภิมาน แต่ในทางกลับกันการวิเคราะห์อภิมาน แทบจะไม่เคยใช้ในการประเมินอภิมาน ในส่วนนี้เป็นการอธิบายความหมายของการประเมินอภิมาน ส่วนต่อไปจะเป็นการกล่าวถึงบทบาทของการประเมินอภิมานซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ประเมินอภิมานหรือผู้รับบริการจะต้องกำหนดก่อนเริ่มการประเมิน

บทบาทของการประเมินอภิมาน

เมื่อพิจารณาความหมายของการประเมินที่ได้กล่าวไปแล้วจะพบว่า การประเมินอภิมานเป็นการประเมินงานประเมินเพื่อรายงานจุดแข็งและจุดอ่อนของงานประเมิน สิ่งสำคัญที่ผู้ประเมินอภิมานจะต้องพิจารณาในการประเมินงานประเมินคือ การกำหนดบทบาทของการประเมินอภิมานเพื่อเป็นการระบุเป้าหมายของการประเมินว่า เป็นการประเมินเพื่อวัตถุประสงค์ใด ซึ่งบทบาทของการประเมินจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การประเมินอภิมานเชิงความก้าวหน้า (Formative Meta-Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อชี้แนวทางตลอดจนการปรับปรุงการประเมิน การประเมินในบทบาทนี้เป็นการประเมินงานที่มีลักษณะการใช้การประเมินเชิงสร้างสรรค์ เป็นการวางแผนก่อนการปฏิบัติการประเมิน การประเมินในบทบาทนี้จะช่วยให้นักประเมินตัดสินใจเกี่ยวกับการตัดสินใจว่าจะประเมินอะไร นิยามปัญหาที่ประเมิน กำหนดผู้เกี่ยวข้องกับการประเมินหรือผู้ใช้ผลการประเมินอภิมาน วัตถุประสงค์ของการประเมิน ข้อเสนอแนะ การกำหนดข้อมูลสารสนเทศที่ต้องการ วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากนี้การประเมินอภิมานเชิงความก้าวหน้าจะต้องมีการกำหนดตารางการประเมินและจัดหาทีมการประเมินและงบประมาณการประเมินตลอดจนข้อเสนอแนะต่างๆ ซึ่ง Stufflebeam (1974: 74-76) กล่าวว่า ผู้ที่ทำหน้าที่ในการประเมินเชิงความก้าวหน้าควรจะเป็นบุคคลในหน่วยงาน

2. การประเมินอภิมานแบบสรุปรวม (Summative Meta-Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อเปิดเผยจุดแข็งและจุดอ่อนของงานประเมินต่อสาธารณะ การประเมินในบทบาทนี้ถือว่าเป็นบทบาทพื้นฐานของการประเมิน กล่าวคือ เป็นการแสดงถึงคุณค่ารวมของงานประเมิน เป็นการแสดงความพร้อมที่จะให้ตรวจสอบได้ของนักประเมินโดยการรายงานให้สาธารณะทราบถึงความเป็นมาตรฐานของงานประเมิน ผลการประเมินจะช่วยให้ผู้ใช้ผลตัดสินใจได้ว่าควรยอมรับผลการประเมินและข้อเสนอแนะจากงานประเมิน ซึ่ง Stufflebeam (1974: 75-76) กล่าวว่า เพื่อเป็นการรับประกันความน่าเชื่อถือของผลการประเมิน การประเมินอภิมานแบบสรุปรวม มักจะใช้บุคคลภายนอกในการดำเนินการ เนื่องจากเป็นการประเมินเพื่อเปิดเผยจุดแข็งและจุดอ่อนของงานประเมินต่อสาธารณะ ดังนั้นความมีชื่อเสียงของผู้ประเมินอภิมานจะมีผลต่อการยอมรับผลการประเมินอภิมาน

เมื่อพิจารณาบทบาทของการประเมินทั้ง 2 ประเภท การประเมินอภิมานเชิงความก้าวหน้าสามารถให้สารสนเทศเบื้องต้นสำหรับการประเมินอภิมานสรุปรวม เนื่องจากเป็นการประเมินอภิมานที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับโครงการในตอนเริ่มต้นโครงการ หรือกระบวนการในการดำเนินโครงการ ดังนั้นการประเมินเชิงความก้าวหน้าจึงให้สารสนเทศในเบื้องต้น อาทิ วัตถุประสงค์ของการประเมิน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นต้น ซึ่งสารสนเทศเหล่านี้จะนำไปสู่การได้ข้อสรุปของการประเมินความสำเร็จของโครงการ การกำหนดบทบาทของการประเมินนี้ ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับผู้ใช้บริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่าต้องการสารสนเทศของการประเมินอภิมานเพื่อวัตถุประสงค์ใด หากเป็นการประเมินอภิมานเพื่อต้องการปรับปรุงกระบวนการของการประเมินก็ควรเป็นการประเมินเชิงความก้าวหน้า และหากเป็นการประเมินอภิมานเพื่อตรวจสอบความถูกต้องหรือผลลัพธ์ หรือผลสะท้อนจากการประเมินควรเป็นการประเมินแบบสรุปรวม เป็นต้น

ขั้นตอนในการประเมินอภิमान

เมื่อผู้ประเมินอภิमानหรือผู้รับบริการได้กำหนดบทบาทของการประเมินอภิमानแล้ว ก็เป็นขั้นตอนของการดำเนินงานประเมินอภิमान ซึ่งในส่วนนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงขั้นตอนในการประเมินอภิमानซึ่งสรุปและสังเคราะห์จากแนวคิดของ Stufflebeam (2011: 183–209) ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงโดยสรุป เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้ประเมินอภิमान และหากต้องการศึกษาในรายละเอียดสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ตามเอกสารอ้างอิงที่แนบไว้ในตอนท้าย ขั้นตอนของการประเมินอภิमान 11 ขั้นตอนมีดังนี้

1. การตรวจสอบและการพบปะกับผู้มีส่วนได้เสียของการประเมิน เป็นขั้นตอนของการกำหนดเจ้าของโครงการประเมินและกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือผู้รับบริการว่าเป็นคนกลุ่มใดบ้างที่จะได้ใช้ผลการประเมินอภิमान

2. การกำหนดผู้ประเมินอภิमानหรือทีมประเมินอภิमान ผู้ประเมินอภิमानควรจะมีความสามารถและมีความน่าเชื่อถือ มีประสบการณ์ด้านการประเมิน ในกรณีที่มิงบประมาณจำนวนจำกัดสามารถดำเนินการประเมินโดยผู้ประเมินอภิमानเพียงคนเดียว หรือถ้าเป็นการประเมินอภิमानภายในองค์กรหรือเป็นการประเมินอภิमानเชิงก้าวหน้า (Formative Meta-Evaluation) ก็สามารถใช้บริการในหน่วยงานเป็นผู้ประเมินอภิमानได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้รับบริการหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3. การกำหนดคำถามการประเมินอภิमान เป็นขั้นตอนที่สำคัญ เนื่องจากเป็นการกำหนดคำถามสำหรับการประเมินอภิमान ซึ่งผู้ประเมินอภิमानและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียควรระบุขอบเขตการประเมินให้สอดคล้องกับความต้องการสารสนเทศของการประเมิน โดยพิจารณา 2 แนวทางคือ 1) กำหนดคำถามการประเมินอภิमानตามข้อกำหนดของการประเมิน(คุณค่าภายใน) และ 2) การกำหนดคำถามการประเมินที่ตรงกับความต้องการของผู้รับบริการหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(คุณค่าภายนอก/ความคุ้มค่า) อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปผู้ประเมินอภิमानควรมีเป้าหมายการประเมินตามความต้องการของผู้รับบริการหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

4. การพิจารณาหลักการหรือเกณฑ์ในการประเมินอภิमान ในขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นตอนของการเลือกเกณฑ์หรือมาตรฐานที่จะใช้ในการประเมินงานประเมิน และเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินอภิमान ซึ่งเครื่องมือในการประเมินอภิमानนั้นจะต้องสอดคล้องกับคำถามของการประเมินอภิमानและเป็นไปตามมาตรฐานหรือเกณฑ์ของการประเมินอภิमान ในส่วนของมาตรฐานหรือเกณฑ์ของการประเมินอภิमानนั้นมีหลากหลายมาตรฐานที่สามารถนำมาปรับปรุงเพื่อการปฏิบัติ ซึ่งมาตรฐานที่เราทราบและเป็นที่ยอมรับได้แก่มาตรฐานใน 21 มาตรฐานการประเมินบุคลากรของ Joint Committee's ในปี 1988 หรือ 30 มาตรฐานในการประเมินโครงการของ Joint Committee's ในปี 1994 เป็นต้น ซึ่งมาตรฐานดังกล่าวจะเป็นการพิจารณาโครงการในด้านความเหมาะสม ความเป็นประโยชน์ ความถูกต้องและความเป็นไปได้ หรือนักวิชาการบางท่านได้ศึกษาในแง่ของประสิทธิภาพหรือค่าใช้จ่าย สำหรับเครื่องมือที่ใช้อาจเป็นรูปแบบของแบบตรวจสอบรายการ ซึ่ง Scriven (อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2550: 50) กล่าวว่า แบบตรวจสอบรายการสำหรับการประเมินอภิमानนั้นสามารถดำเนินการแบบส่งผ้าซัก (Laundry List) และแบบเรียงลำดับ (Sequential Checklist) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความตั้งใจเลือกมาตรฐานใดและให้นำหนักความสำคัญที่มาตรฐานใดนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการข้อมูลสารสนเทศและการได้ข้อสรุปที่สมเหตุสมผล และการค้นพบปัญหาที่มีความเป็นอิสระจากอคติ

ของผู้เข้าร่วมการประเมิน อย่างไรก็ตาม มาตรฐานการประเมินได้ถูกปรับปรุงเพิ่มเติมในปี ค.ศ. 2010 โดย The Joint Committee on Standards for Educational Evaluation ซึ่งได้เพิ่มมาตรฐานด้านความรับผิดชอบการประเมินขึ้นอีก 1 มาตรฐาน รวมเป็น 5 มาตรฐาน 30 ตัวบ่งชี้ (Yarbrough et al, 2010) ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

5. การเจรจาต่อรองการทำสัญญาการประเมินอภิมานอย่างเป็นทางการ เป็นขั้นตอนที่นับว่ามีความสำคัญและเป็นการป้องกันความขัดแย้งในอนาคตระหว่างผู้ประเมินอภิมานและผู้รับบริการ ผู้ประเมินและผู้รับบริการควรจะต้องตกลงเกี่ยวกับ เอกสารการประเมิน ความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับการส่งมอบงาน การแก้ไขผลการประเมินตลอดจนการเผยแพร่ผลการประเมิน ข้อตกลงดังกล่าวช่วยป้องกันไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดระหว่างผู้รับบริการและผู้ประเมินอภิมานที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการทำดำเนินการประเมินอภิมาน

6. การเก็บรวบรวมและทบทวนข้อมูลที่มีอยู่ เมื่อกำหนดข้อตกลงในการประเมินแล้ว ผู้ประเมินอภิมานต้องตรวจสอบเป้าหมายการประเมินกับหลักฐานที่มีอยู่ โดยผู้ประเมินจะต้องพิจารณาข้อมูลที่มีอยู่ให้มากที่สุด จนกระทั่งแน่ใจว่าจากข้อมูลที่มีอยู่นั้นยังไม่พอเพียงจะให้ข้อสรุปที่สมเหตุสมผลได้ หรือไม่่าเชื่อถือพอที่จะตอบคำถามการประเมินอภิมาน จึงจะมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมได้ แต่ถ้าข้อมูลที่มีอยู่เพียงพอและเป็นที่ยอมรับสำหรับการประเมินอภิมาน การเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมก็ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณ

7. การเก็บรวบรวมข้อมูลใหม่ตามความจำเป็น การดำเนินการในขั้นตอนนี้ต่อเนื่องจากการดำเนินการในขั้นตอนที่ 6 ในกรณีที่ข้อมูลที่มีอยู่นั้นยังไม่พอเพียงที่จะให้ข้อสรุปที่สมเหตุสมผลได้ หรือไม่่าเชื่อถือพอที่จะตอบคำถามการประเมินอภิมาน อาจจะจำเป็นที่จะมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากข้อมูลที่มีอยู่ด้วยข้อมูลใหม่ ซึ่งไม่เพียงแต่ยืนยันข้อสรุปจากข้อมูลที่มีอยู่แต่ยังทำให้ผลการประเมินอภิมานนั้นมีความแข็งแกร่งยิ่งขึ้นอีกด้วย

8. การวิเคราะห์ผล ในการวิเคราะห์ข้อมูลของการประเมินอภิมานนั้น เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากงานประเมินแต่ละเรื่องหรือการประเมินอภิมานที่มีหลายโครงการ ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินอภิมานต่างๆ ต้องมีความหลากหลาย ขั้นตอนการวิเคราะห์จึงประกอบไปด้วยการวิเคราะห์เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณตามมาตรฐานและเกณฑ์การประเมินอภิมาน

9. การตัดสินการประเมินตามมาตรฐานการประเมิน ในขั้นตอนนี้จะเป็นการตัดสินผลการประเมินตามมาตรฐานของการประเมินที่เลือกไว้ในขั้นตอนที่ 4

10. จัดทำและส่งรายงาน เป็นการรายงานผลการประเมินอภิมานทั้งการรายงานในระหว่างการประเมินอภิมาน (ถ้ามี) และรายงานสรุปรวมของการประเมินอภิมาน ซึ่งโดยปกติการรายงานระหว่างการประเมินอภิมานนั้นจะใช้รูปแบบที่ไม่เป็นทางการในการรายงาน เช่น ใช้อีเมล การรายงานด้วยวาจา หรือการรายงานด้วยกระดาษการนำเสนอ ส่วนการรายงานสรุปรวมของการประเมินอภิมานจะต้องเป็นการรายงานที่เป็นทางการ และส่วนใหญ่จะต้องขึ้นอยู่กับข้อตกลงหรือสัญญาที่ได้ทำไว้ในขั้นที่ 5

11. การช่วยเหลือผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการตีความและการนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ เป็นกระบวนการที่ผู้ประเมินอภิมานจะต้องทำหน้าที่ในการแนะนำผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ให้ทำความเข้าใจกับผลการประเมินอภิमान เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจและตัดสินคุณค่าของผลการประเมิน อภิमानได้อย่างถูกต้อง

มาตรฐานการประเมิน

มาตรฐานการประเมินได้ถูกปรับปรุงขึ้นอีกครั้งโดย The Joint Committee on Standards for Educational Evaluation เนื่องจากคณะผู้จัดทำ เห็นว่าหลายท่านได้ให้ความสำคัญกับมาตรฐานการประเมิน โปรแกรมจนเป็นที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลาย เดิมการตีพิมพ์ในครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1981) และครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1994) ประกอบด้วยมาตรฐาน การประเมิน 4 มาตรฐาน 30 ตัวบ่งชี้ ต่อมาในปี ค.ศ. 2004 ทางสมาคมได้ทำการสำรวจความคิดเห็น จากสมาชิกของ The Joint Committee on Standards for Educational Evaluation ในการระบุลักษณะสำคัญและประเด็นที่ควรให้ความสนใจโดยมีกลุ่มผู้ร่วมเสนอความคิดเห็นถึง 300 ท่าน จากนั้นทำการรวบรวมจัดเรียงอันดับและถูกส่งไปยังสมาชิกอีกครั้งเพื่อทบทวน มีการประชุม นำเสนอ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการหลายครั้ง ต่อมาจึงยกร่างให้ประเทศต่าง ๆ มากกว่า 75 ประเทศ เพื่อพิจารณาทบทวนและผ่านการทดลองใช้ จนได้ข้อสรุป โดยได้ตีพิมพ์ ในหนังสือมาตรฐานการประเมิน โปรแกรม ในปี ค.ศ.2010 ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐานการประเมิน 5 มาตรฐาน 30 ตัวบ่งชี้ ดังนี้ (Yarbrough et al, 2010: พินดา วราสุนันท์, 2554)

มาตรฐานด้านอรรถประโยชน์ (Utility Standards)

- U1 ความน่าเชื่อถือได้ของนักประเมิน
- U2 ความสนใจต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย
- U3 วัตถุประสงค์การเจรจาตกลง
- U4 คุณค่าที่มีความชัดเจน
- U5 สารสนเทศที่ตรงประเด็น
- U6 กระบวนการและผลผลิตที่มีความหมาย
- U7 ทันเวลา มีการสื่อสารและการรายงานที่เหมาะสม
- U8 ให้ความสนใจต่อผลลัพธ์และอิทธิพลรอบข้าง

มาตรฐานด้านความเป็นไปได้ (Feasibility Standards)

- F1 การบริหารโครงการ
- F2 กระบวนการปฏิบัติ
- F3 ความอยู่รอดทางบริบท
- F4 ใช้ทรัพยากร

มาตรฐานด้านความเหมาะสมขอธรรม (Propriety Standards)

- P1 มุ่งเน้นความสำคัญด้านการตอบสนองและความครอบคลุม

- P2 การทำความเข้าใจอย่างเป็นทางการ
- P3 สิทธิทางมนุษยชนและความเคารพนับถือ
- P4 ความชัดเจนและยุติธรรม
- P5 ความโปร่งใสและเปิดเผย
- P6 ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์
- P7 ความรับผิดชอบทางการเงิน

มาตรฐานด้านความถูกต้อง (Accuracy Standards)

- A1 การสรุปและการตัดสินใจที่มีเหตุผลเหมาะสมถูกต้อง
- A2 สารสนเทศที่มีความตรง
- A3 สารสนเทศที่มีความเที่ยง
- A4 โปรแกรมที่มีความชัดเจนและการอธิบายบริบทสภาพแวดล้อม
- A5 การจัดการสารสนเทศ
- A6 การออกแบบและการวิเคราะห์ที่น่าเชื่อถือ
- A7 การให้เหตุผลทางการประเมินที่มีความชัดเจน
- A8 การสื่อสารและการรายงาน

มาตรฐานด้านความรับผิดชอบการประเมิน (Evaluation Accountability Standards)

- E1 ข้อมูลหลักฐานการประเมิน
- E2 การประเมินอภิมานภายใน
- E3 การประเมินอภิมานภายนอก

นอกจากนี้ทางสมาคม The Joint Committee on Standards for Educational Evaluation ได้ส่งเสริมสนับสนุนให้กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องทดลองนำมาตราฐาน ตัวบ่งชี้ในการตีพิมพ์ครั้งนี้ไปใช้ เพื่อต้องการทราบว่า ผลจากการนำไปใช้นั้นเป็นอย่างไร และเตรียมวางแผนสำหรับพัฒนามาตราฐาน/ ตัวบ่งชี้ในการตีพิมพ์ครั้งต่อไป ในอนาคต โดยสามารถใช้ช่องทางในเว็บไซต์ <http://www.jcsee.org> ในการติดต่อสื่อสารกับสมาคม จึงนับว่าเป็นการพัฒนาศาสตร์แห่งการประเมินอย่างแท้จริง (พินดา วราสุนันท์, 2554)

รูปแบบของการประเมินอภิมาน

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงรูปแบบของการประเมินอภิมาน ซึ่งกระบวนการประเมินอภิมานเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการบรรยายการศึกษา (delineating) การได้มาข้อมูล (obtaining) การประยุกต์อธิบายข้อมูล (applying descriptive information) ซึ่ง Stufflebeam (1974: 81-110) ได้สรุปรูปแบบของการประเมินอภิมานไว้ 2 รูปแบบ คือ

1) การประเมินอภิमानเชิงรุก (Pro-active Meta-Evaluation) เพื่อตอบสนองการตัดสินใจในกระบวนการทำงานของการประเมินผล ซึ่งประกอบไปด้วยรูปแบบการประเมินย่อยๆ 4 รูปแบบ จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการประเมิน ได้แก่ เป้าหมาย รูปแบบการประเมิน กระบวนการประเมินและผลลัพธ์การประเมิน ดังนี้

1.1) การประเมินเชิงรุกของเป้าหมายการประเมิน(Pro-active Assessment of Evaluation Goals)

1.2) การประเมินเชิงรุกของการออกแบบการประเมิน(Pro-active Assessment of Evaluation Design)

1.3) การประเมินเชิงรุก ของการดำเนินการของการออกแบบที่เลือก(Pro-active Assessment of the Implementation of a Chosen Design)

1.4) การประเมินเชิงรุก ที่เพิ่มคุณภาพและการใช้ผลการประเมิน (Pro-active Assessment that Enhance the Quality and use of Evaluation Results)

2) การประเมินผลสะท้อนของการประเมินอภิमान (Retroactive Meta-Evaluation) เพื่อพิจารณาผลจากการประเมินผล เป็นการประเมินความรับผิดชอบในการประเมิน ซึ่งการประเมินในรูปแบบนี้มี 1 รูปแบบคือ การประเมินย้อนหลังของการศึกษางานประเมิน(Overall Retroactive Assessment of the Merit of a Total Evaluation Effort)

ทั้งนี้หากพิจารณารูปแบบการประเมินทั้งสองรูปแบบพบว่า สอดคล้องกับบทบาทของการประเมินที่เป็นการประเมินอภิमानเชิงก้าวหน้า (Formative Meta-Evaluation) และการประเมินอภิमानสรุปรวม (Summative Meta-Evaluation) สำหรับรายละเอียดของรูปแบบการประเมินในส่วนนี้สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากหนังสือการประเมินอภิमानของ Stufflebeam ปี 1974 และผู้เขียนไม่ขอกล่าวถึงในบทความนี้

แนวทางในการดำเนินการประเมินอภิमान

แนวทางในการดำเนินการประเมินอภิमान มีการดำเนินการใน 2 แนวทาง คือ

1. การประเมินอภิमानที่พิจารณาการประเมินโครงการใดโครงการหนึ่ง เพื่อพิจารณาการประเมินโครงการนั้นว่ามีความเหมาะสม ความถูกต้อง ความเป็นไปได้และอรรถประโยชน์ตามมาตรฐานการประเมินเพียงใด เช่น การกำหนดเป้าหมายของการประเมิน รูปแบบของการประเมิน กระบวนการประเมิน ผลลัพธ์ที่เกิดจากการประเมินและสรุปผลรวมของการประเมิน ตัวอย่างของการดำเนินการประเมินแนวทางนี้ได้แก่ การประเมินของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ซึ่งได้ดำเนินการประเมินอภิमानรายงานการประเมินภายนอกของคณะกรรมการประเมินภายนอกของสถานศึกษา

2. การประเมินอภิमानที่เป็นการรวบรวมโครงการหลายๆ โครงการที่มีจุดมุ่งหมายของการประเมินหรือลักษณะของการประเมินที่คล้ายคลึงกัน มาพิจารณาเกี่ยวกับความเหมาะสม ความถูกต้อง ความเป็นไปได้และอรรถประโยชน์ตามมาตรฐานการประเมิน ตัวอย่างการประเมินในรูปแบบนี้ได้แก่ การประเมินอภิमानของ Seberova และ Martin (2010:149-164) ซึ่งได้ทำการศึกษารายงานการประเมินตนเองของโรงเรียนจำนวน 60 โรงเรียนและทำการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการเขียนรายงาน กระบวนการและเนื้อหา ระเบียบวิธีการที่ใช้ในการประเมินตนเอง ซึ่งการประเมินอภิमानในแนวทางนี้ นักประเมินอภิमानได้พัฒนาแนวทางการประเมินให้

ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์มากขึ้นโดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณ โดยอาศัยการใช้แบบตรวจสอบรายการและการประเมินอภิมานในเชิงคุณภาพ ซึ่งอาศัยการพิจารณาของผู้ประเมินอภิมานที่มีความเชี่ยวชาญ และนำผลการวิเคราะห์ทั้งสองส่วนมาสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ปัญหาและอุปสรรคของการประเมินอภิมาน

ในการดำเนินการประเมินอภิมานนั้น ปัจจัยที่อาจจะก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคของการประเมินซึ่งหากผู้ประเมินอภิมานได้พิจารณาเพื่อควบคุมและป้องกันปัจจัยที่จะเป็นปัญหาและอุปสรรคในการประเมินอภิมานก่อนที่จะเกิดปัญหาขึ้น ปัญหาที่พบในการประเมินนั้น Stufflebeam (1974: 1-79) ได้สรุปไว้ 6 ปัจจัยคือ ด้านแนวความคิดหรือการนิยามการประเมินอภิมาน ปัญหาด้านสังคมและการเมือง ปัญหาเกี่ยวกับสัญญาและกฎหมาย ปัญหาด้านเทคนิค ปัญหาด้านการบริการจัดการและปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมหรือจรรยาบรรณ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ผู้ประเมินอภิมานจะต้องพิจารณาเพื่อป้องกันและควบคุมไม่ได้ส่งผลการรับการประเมินอภิมาน เช่น ปัญหาในด้านสังคมและการเมือง จะต้องมีการป้องกันการคุกคามจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้มีอำนาจ ที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการประเมินและอภิมานและส่งผลให้การรายงานผลการประเมินอภิมานไม่ตรงกับความเป็นจริง หรือไม่ให้ข้อมูลที่เป็นจริงกับผู้ประเมินอภิมานทำให้ได้รับข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ผลไม่ถูกต้อง ดังนั้นผู้ประเมินอภิมานจะต้องป้องกันปัญหาด้านสังคมและการเมืองดังกล่าว โดยอาจจะระบุมุมมองที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับการส่งมอบรายงานหรือการให้ข้อมูลของหน่วยงานกับผู้ประเมินอภิมาน ในบทความนี้ผู้เขียนไม่ได้ระบุถึงปัญหาของการประเมินอภิมานได้ทั้งหมด เพียงยกตัวอย่างให้เห็นเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามผู้ประเมินอภิมานจะต้องพิจารณาปัญหาและอุปสรรคของการประเมินอภิมานอย่างรอบคอบ

บทสรุป

การพัฒนาวิธีการประเมินที่มีหลากหลายและมีความซับซ้อน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการใช้ข้อมูลสารสนเทศ ส่งผลให้การประเมินกลายเป็นวิชาชีพที่ผู้ประเมินจะต้องมีความรู้ความสามารถและถูกตรวจสอบ ซึ่งกระบวนการของการติดตามและตรวจสอบการประเมินนั้นกระทำได้โดยการประเมินอภิมาน ดังนั้นจึงเป็นความท้าทายของผู้ประเมินอภิมานในการดำเนินการกำหนดรายการเพื่อตรวจสอบและเลือกเกณฑ์มาตรฐานที่เหมาะสมในการประเมินอภิมาน นอกจากนี้เมื่อมีรายงานการประเมินอภิมานโครงการหลายๆเรื่อง ผู้ประเมินอภิมานสามารถประเมินอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งจะเรียกว่า การประเมินอภิมานงานประเมินอภิมาน (Mega Meta-Evaluation) เพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่สำหรับการปรับปรุงกระบวนการประเมินอภิมาน ดังเช่นตัวอย่างการศึกษาของ Cooksy (2009:1-15) ได้ทำการประเมินอภิมานของงานประเมินอภิมานจำนวน 18 เรื่อง เกี่ยวกับลักษณะของข้อมูล วิธีการที่ใช้ในการประเมินและเกณฑ์ของคุณภาพที่ใช้ในการประเมินอภิมานทั้ง 18 เรื่อง ผลการศึกษาทำให้ได้ข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการตรวจสอบและปรับปรุงการประเมินอภิมานอย่างไรก็ตามในประเทศไทยยังมีงานประเมินอภิมานน้อย ทำให้ยังไม่เกิดผลงานด้านการประเมินอภิมานของงานประเมินอภิมาน (Mega Meta-Evaluation) มากนัก ดังนั้นในอนาคตจึงเป็นความท้าทายของนักประเมิน

ที่จะพยายามสร้างงานประเมินอภิมานของโครงการต่างๆ เพื่อให้ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์และเกิดองค์ความรู้ในการประเมินอภิมานของงานประเมินอภิมานต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- พินดา วราสุนันท์. (2554). บทความวิจารณ์หนังสือเรื่อง “The Program Evaluation Standards (3rd Edition) ปี ค.ศ. 2010”. *วารสารวิธีวิทยาการวิจัย*. 24(2): 273-278
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2552). *ทฤษฎีการประเมิน*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. (2551). *วิทยาการประเมินศาสตร์แห่งคุณค่า*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2550). *การประเมินอภิมาน: แนวคิดและหลักการ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Cooksy, Valerie J. (2009). “Meta-Evaluation in Practice Selection and Application of Criteria” *Journal of MultiDisciplinary Evaluation*. 6(11). pp. 1-15.
- Seberova, Alena and Martin Malcik. (2010). “Meta-Evaluation and Quality Standard of the Final Evaluation Report, *The New Educational Review*. 6(3-4).p. 149-164.
- Stufflebeam, Daniel L. (1974). *Meta-Evaluation*. Kalamazoo: Western Michigan University. The Evaluation Center.
- _____. (2011). “The Metaevaluation Imperative,” *American Journal of Evaluation*. 22(2). p. 183–209.
- Yarbrough, D. B., Shulha, L. M., Hopson, R. K., & Caruthers, F. A. (2010). *The program evaluation standards: A guide for evaluators and evaluation users*. (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.